

Sloboda izražavanja – presude Evropskog suda za ljudska prava

Bilten XVI: EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA I „UVREDA“

Evropski sud za ljudska prava je razmatrao brojne slučajeve u kojima je morao da presudi da li je osuda zbog objavljivanja uvreda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Prilikom razmatranja ovih slučajeva, on uzima u obzir nekoliko faktora:

- pravo na slobodu izražavanja štiti i izjave koje vrijeđaju, kao i neuvrjedljivi govor;
- da li je izjava u konkretnom slučaju predstavljala bezrazložan lični napad, i
- značaj debate o pitanjima od javnog interesa.

Sud je utvrdio da je upotreba nekih riječi, kao što su „fašista“ ili „idiot“, kada se koriste prilikom opisivanja političara koji je iznio provokativne primjedbe, skoro uvijek opravdana. Slično tome, utvrđeno je da osuda za „vrijeđanje“ vlade ili šefa države krši pravo na slobodu izražavanja. Međutim, uvrijedljivi govor usmjeren na ženu političara, posebno kada nije jasno kako te primjedbe doprinose debati o pitanju od javnog interesa, nije prihvatljiv. Presude koje slijede pružaju primjere odluka Evropskog suda za ljudska prava u ovim pitanjima.

1. Presude Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima „uvrede“

- *Skalka protiv Poljske* (predstavka br. 43425/98), 27. maj 2003: kazna od osam mjeseci zatvora zbog uvrjedljivog žalbenog pisma sudiji prekršila je pravo na slobodu izražavanja

Podnosilac predstavke je poslao žalbeno pismo sudu u kojem je sudiju koji je radio na njegovom slučaju nazvao „kretenom“, „neodgovornim klovnom“, i „budalom“ koji bi svoje frustracije trebalo da ispolji na svom psu ili ljubavnici. On je proglašen krivim za uvredu i osuđen na osam mjeseci zatvora. Evropski sud smatra da je „ton pisma u cjelini svakako uvredljiv... Treba napomenuti da podnosilac prijave nije formulisao konkretne pritužbe protiv sudije. On je izrazio svoj bijes i frustracije, ali nije se postarao da navede jasne razloge zašto je, po njegovom mišljenju, sudija na kojeg se žalio zaslužio tako jaku osudu“. Sem toga, Sud smatra da autoritet pravosuđa mora da se poštuje, i da je u principu to „bilo dovoljno važno da opravda ograničenja prava na slobodu izražavanja“. Međutim, Sud smatra da je izrečena kazna od osam mjeseci zatvora bila nesrazmjerna i da je prekršila pravo na slobodu izražavanja.

- *Castells protiv Španije* (predstavka br. 11798/85), presuda od 23. aprila 1992: članak u kojem se osuđuje podrška Vlade napadima u baskijskom regionu nije uvrjedljiv

Podnosilac predstavke je osuđen za vrijeđanje Vlade kroz članak u kojem je osudio njenu podršku ili toleranciju prema napadima na Baske od strane naoružanih grupa. U kontekstu političkih ubistava koja su prošla nekažnjeno, podnosilac predstavke je optužio Vladu da je fašistička organizacija koja je odgovorna za ova nekažnjavanja. Domaći sudovi nijesu identifikovali pojedinačne riječi kao uvrjedljive, već su čitav članak proglasili kao uvredu Vlade. U članku nijesu upotrijebljene nikakve potencijalno uvrjedljive riječi osim riječi „fašista“.

Evropski sud za ljudska prava smatra da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Članak podnosioca predstavke je bio očigledno političke prirode i nije prešao granicu: „Gospodin Castells je započeo članak osudom nekažnjavanja pripadnika raznih ekstremističkih grupa, izvršioca brojnih napada u Baskiji od 1977. godine. On je na taj način opisao činjenice od velikog interesa za javnost ovog regiona, gdje je većina primjeraka časopisa koji je objavio članak rasprodata. [Mada] je iznio ozbiljne optužbe na račun Vlade, koja je po njegovom mišljenju bila odgovorna za situaciju koja je nastala... Članak se mora posmatrati kao cjelina...”

- *Oberschlick protiv Austrije* (br. 2) predstavka br. 20834/92, presuda od 1. jula 1997: **osuda zbog nazivanja političara „idiotom“ prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Podnosilac predstavke je nazvao političara „trottel“ (idiot) u novinskom članku u kojem kritikuje jedan od njegovih govora. Evropski sud smatra da je, iako uvrjedljiva, upotreba riječi bila opravdana kada se posmatra u datom kontekstu. Sud je zaključio da je političar „očigledno imao za cilj da bude provokativan i da samim tim izazove burne reakcije... riječi podnosioca predstavke... se svakako mogu smatrati polemičkim, [ali] po tom osnovu ne predstavljaju lični napad jer je autor za njih pružio objektivno razumljivo objašnjenje preuzeto iz govora političara...“. Riječ „idiot“ nije neproporcionalna indignaciji koju je političar svjesno izazvao u svom govoru. Osuda novinara je stoga prekršila pravo na slobodu izražavanja .

- *Tammer protiv Estonije* (predstavka 41205/98), presuda od 6. februara 2001: **osuda zbog uvrede supruge vladinog ministra nije prekršila pravo na slobodu izražavanja, bez opravdanja za javni interes**

Podnosilac predstavke je objavio članak u kojem je suprugu jednog vladinog ministra opisao kao rasturačicu braka (estonski: „abielulõhkuja“) i nepodobnu i ravnodušnu majku koja je napustila svoje dijete (estonski: „rongaema“).

Evropski sud smatra da presuda kojom je novinar osuđen na novčanu kaznu nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. On smatra da, iako je osoba prema kojoj su usmjerene uvrede bila udata za istaknutog političara, nije utvrđeno da se data izjava odnosila na bilo kakav javni interes, niti da predstavlja pitanje od javnog interesa. Podnosilac predstavke je takođe mogao da izrazi svoje negativno mišljenje bez upotrebe uvrjedljivog govora. S obzirom na malu novčanu kaznu, Sud je zaključio da su domaći sudovi pravilno uzeli u obzir interese obje strane, tj. zaštitu ugleda drugih i pravo novinara da plasiraju informacije o pitanjima od javnog interesa.

- *Constantinescu protiv Rumunije* (predstavka br. 28871/95), presuda od 27. juna 2000: **upotreba uvrjedljivog termina kojim se nastavnici optužuju za prevaru nije opravdana**

Podnosilac predstavke je upotrijebio termin „delapidatori“ (rumunski: pronevjeritelji) da opiše pojedine nastavnike koji su osumnjičeni za prevaru. On je osuđen zbog uvrede i klevete nastavnika. Evropski sud smatra da ova osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja: termin „delapidatori“ se u rumunskom jeziku obično koristi za lica koja su osuđena zbog prevare, a lica koja je podnosilac predstavke prozvao nijesu bila osuđena zbog prevare. Iako je on koristio taj termin u kontekstu rasprave o stvarima od javnog interesa (prevara u školama), mogao je da izrazi svoju kritiku i bez upotrebe ovog termina.

- *Colombani i drugi protiv Francuske* (predstavka br. 51279/99), presuda od 25. septembra 2002: **osuda zbog uvrede stranog šefa države prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Podnosioci predstavke, direktor novinske kuće i novinar, osuđeni su zbog uvrede stranog šefa države u jednom članku koji je doveo u pitanje odlučnost marokanskih vlasti, a posebno kralja, u borbi protiv trgovine drogom u svojoj zemlji. Domaći sudovi su smatrali da optužbe za dvoličnost, lukavstvo i licemjerstvo marokanskog kralja predstavljaju uvredu. Pojedinačne riječi nijesu smatrane kao uvrjedljive, već čitav članak i tvrdnje iznesene u njemu.

Evropski sud za ljudska prava smatra da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Iako Sud priznaje da je upotrijebljen jak, polemički govor, on ističe da Konvencija štiti informacije ili ideje koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju. Stoga je ograničenje nametnuto podnosiocima predstavke nesrazmjerno cilju kojem se težilo. Osim toga, Sud je istakao da je krivično djelo uvrede šefa države u raskoraku sa idejom moderne demokratije, navodeći da je "krivično djelo uvrede stranog šefa države podložno kršenju prava na slobodu izražavanja, bez ostvarivanja bilo kakve „bitne društvene potrebe“ koja može da opravda takvo ograničenje“. Napomena: U Krivičnom zakoniku Crne Gore još uvijek postoji krivično djelo "Povreda ugleda strane države ili međunarodne organizacije", prema kome novčanom kaznom od tri hiljade do deset deset hiljada eura može biti kažnjen onaj ko javno izloži poruzi stranu državu sa kojom Crna Gora ima diplomatske odnose, njenu zastavu, grb ili himnu, kao i onaj ko javno izloži poruzi Organizaciju ujedinjenih nacija, Međunarodni crveni krst ili drugu međunarodnu organizaciju čija je Crna Gora član. Pored toga što nije u skladu sa principima slobode izražavanja, ovo krivično djelo je apsurdno jer od uvrede štiti simbole, kao i samo one države s kojima Crna Gora ima diplomatske odnose, odnosno samo one organizacije čiji je Crna Gora član. Detaljnije obrazloženje HRA za brisanje i ovog krivičnog djela vidjeti: [http://www.hraction.org/wp-content/uploads/predlog_reforme-zakon_o_kleveti_i_uvredi.pdf](http://www.hrraction.org/wp-content/uploads/predlog_reforme-zakon_o_kleveti_i_uvredi.pdf)

- *Porubova protiv Rusije* (predstavka br. 8237/03), presuda od 8. oktobra 2009: **osuda zbog nejasne tvrdnje o homoseksualnoj vezi prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Novinar je napisao članak u kojem je kritikovao zloupotrebu državnih fondova. U članku je nejasno ukazao na to da su političar i javni službenik, uključeni u malverzacije, imali homoseksualnu vezu. Domaći sud je osudio novinara zbog uvrede, navodeći da tvrdnja o homoseksualnom odnosu predstavlja uvredu, posebno uzimajući u obzir ruski mentalitet. Evropski sud za ljudska prava smatra da to predstavlja kršenje prava novinara na slobodu izražavanja. On je naveo da "Sud ne može da raspozna takve pogrdne ili nepristojne termine u tekstu originalnog članka. Čak je i riječ "homoseksualac" – koja se može činiti kao najsporniji termin u članku – upotrijebljen u kontekstu retoričkog pitanja, bez prozivanja bilo koga [političara ili javnog službenika]".

- *Birol protiv Turske* (predstavka br. 44104/98), presuda od 1. marta 2005: osuda zbog upotrebe jakih riječi, uključujući riječi „krvavi fašista“ tokom protesta prekršila je pravo na slobodu izražavanja

Podnositeljka predstavke je osuđena na godinu zatvora nakon što je održala govor na protestu u kojem je rekla: „Oni imenuju krvavog fašistu za Ministra pravde. Postavili su fašiste i ubice da vode Vladu“. Osuđena je za uvredu. Evropski sud za ljudska prava smatra da to predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja. Sud je naveo da govor, iako neprijateljski raspoložen prema Ministru pravde, nije sadržao nikakvo navođenje na nasilje ili podsticanje na pobunu i ne predstavlja govor mržnje. Komentari su izneseni na protestu u otvorenom prostoru, što ne omogućava podnositeljki predstavke da ih parafrazira, usavrši i povuče. U prirodi i težini, izrečene kazne su bile nesrazmjerne cilju kojem se težilo.

- *Mengi protiv Turske* (predstavke br. 13471/05 i 38787/07), 27. novembar 2012: osuda zbog nazivanja pravnog naučnika, uključenog u reformu zakona, fanatikom prekršila je pravo na slobodu izražavanja

Podnositeljka predstavke je napisala članak u kojem je za pravnog naučnika koji je uključen u reformu zakona rekla da je „tako opsjednut i sa diskriminatornim stavom u pogledu krivičnih odredbi koje se tiču žena i djece... umjesto starijih pravnih naučnika, mi sada treba da imamo mlade advokate koji rade u komisijama za pravdu... Oni koji... su svjesni da su diskriminatorni stavovi zastarjeli“. Domaći sud je smatrao da su navedeni pasusi bili uvrjedljivi.

Evropski sud smatra da je presuda prekršila pravo na slobodu izražavanja, navodeći da je "autorka proširila svoje stavove, obojene sopstvenim političkim mišljenjem i viđenjem, koristeći neformalni stil... Domaći sudovi nijesu posmatrali sporne primjedbe u kontekstu i formi u kojoj su izraženi... Uvrjedljivi govor može da spada van zaštite slobode izražavanja ako se svodi na bezrazložno klevetanje, na primjer, kada je jedina namjera uvrjedljive izjave sama uvreda... Međutim, upotreba vulgarnih izraza sama po sebi nije presudna u procjeni uvrjedljivog izražavanja, jer može da posluži samo u stilske svrhe. Za Sud, stil predstavlja dio komunikacije kao oblika izražavanja, i kao takav je zaštićen zajedno sa sadržajem izražavanja“.

- *Tuşalp protiv Turske* (predstavke br. 32131/08 i 41617/08), presuda od 21. februara 2012: osuda zbog vrijeđanja premijera prekršila je pravo na slobodu izražavanja

Podnosilac predstavke je osuđen zbog uvrede zbog novinskog članka u kojem je napisao da „premijer i njegovi ljudi nastavljaju da budu stabilni u kreiranju svojih besmislica... On ne zna šta su zločin ili kazna.... On ne čita, on ne uči. On je zadovoljan sa onim što je ušlo u njegovu glavu... kad je imao 12-13 godina“.

Evropski sud za ljudska prava smatra da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je naveo da je „autor odlučio da prenese svoje oštre kritike, obojene sopstvenim političkim mišljenjem i viđenjem, upotrebom satiričnog stila... [Iako] uvrjedljiv govor može da spada van zaštite slobode izražavanja ako se svodi na bezrazložno klevetanje, na primjer, kada je jedina namjera uvrjedljive izjave sama uvreda... upotreba vulgarnih izraza sama po sebi nije presudna u procjeni uvrjedljivog izražavanja, jer može da posluži samo u stilske svrhe. Za Sud, stil predstavlja dio komunikacije kao oblika izražavanja, i kao takav je zaštićen sa sadržajem izražavanja. U ovom slučaju, domaći sudovi...

nijesu posmatrali sporne primjedbe u kontekstu i formi u kojoj su izraženi... Stoga... oštre primjedbe sadržane u člancima o kojima je riječ, a posebno one koje su istakli domaći sudovi ne mogu se protumačiti kao lični napad na premijera...”

- *Uj protiv Mađarske* (predstavka br. 23954/10), 19. jul 2011: osuda zbog uvrede u svojstvu kritike vina koje proizvodi državna kompanija prekršila je pravo na slobodu izražavanja

Podnosilac predstavke je bio veoma kritičan prema mađarskom vinu koji proizvodi državna kompanija. On je napisao da „1000 mađarskih forinti za bocu, koja predstavlja najbolji vinogradski predio u svijetu, mađarski nacionalni ponos i blago... [to bi me moglo rasplakati]. Ne samo zbog ukusa - iako je samo to dovoljno za obiman plač: kisjelo, neukusno i pretjerano oksidisano, sa sastojcima lošeg kvaliteta prikupljenih od svih vrsta ostataka, siva buđa i po malo šećera iz Serenča, buđavo bure - ali zato što smo još uvijek tamo...: stotine hiljada Mađara pije [ovo] sranje sa ponosom, čak i posvećenošću... naš napaćeni narod je primoran da ga jede (pije) i da plaća za to najmanje duplo (jer govorimo o državnoj kompaniji); marljivo se objašnjava, koristeći najčešće kretensku demagogiju obje strane, da je ovo nacionalno blago, tako i treba da se pravi, od novca svih nas, a to je veoma, veoma dobro, a mi još treba da budemo srećni zbog toga sa dostojanstvenim izrazom lica. Ovako su stanovnici (subjekti) zemlje poniženi od strane podlog režima uz pomoć pola litre bezalkoholnog pića...” On je osuđen zbog uvrede.

Evropski sud za ljudska prava smatra da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da je „način izražavanja koji je podnosilac predstavke upotrijebio uvrjedljiv. Ipak, predmet slučaja nije klevetna izjava o činjenicama već vrijednosni sud ili mišljenje, kao što je priznato od strane domaćih sudova. Publikacija o kojoj je riječ predstavlja satiričan pomen kompanije u kontekstu vladinih ekonomskih politika i stavova potrošača... primarni cilj podnosioca predstavke je bio da se podigne svijest o manama državnog vlasništva, a ne da omalovaži kvalitet proizvoda kompanije u očima čitalaca. Mišljenje je izraženo u odnosu na vladine politike koje se odnose na zaštitu nacionalnih vrijednosti i ulogu privatnih preduzeća i stranih investicija. Stoga se bavio stvarima od javnog interesa... Domaći sudovi nijesu uspjeli da uzmu u obzir činjenicu da mediji mogu pribjeći određenom stepenu pretjerivanja ili čak provociranja, ili drugim rečima da imaju neumjerene izjave... izbor riječi koji je podnosilac predstavke upotrijebio jeste pretjeran, ali je iznesen u javnom kontekstu; izraz koji je upotrijebljen se, nažalost, često koristi u opisu nisko-kvalitetnog vina i njegova vulgarnost stoga predstavlja nasilan dio načina izražavanja.”

- *Andrushko protiv Rusije* (predstavka br. 4260/04), presuda od 14. oktobra 2010: osuda političara zbog uvrede drugog političara u izbornom letku prekršila je pravo na slobodu izražavanja

Podnosilac predstavke je političar koji je objavio letak u toku izborne kampanje u kojem se drugi političar naziva „strašni čovjek čije bogatstvo je izgrađeno od naših suza... šta god on preuzme, to je proketo”. Taj rivalni političar ga je tužio za uvredu i pobijedio, dok su domaći sudovi utvrdili da su izjave jasno uvrjedljive i formulisane na ciničan način. Evropski sud za ljudska prava smatra da je presuda prekršila pravo na slobodu izražavanja, navodeći da „mora postojati jasna razlika... između kritike i uvrede... Političke pogrdne izjave se često prelivaju u lični aspekt života... Sud prihvata da se neki izrazi u letku mogu smatrati polemičkim. Oni, međutim, ne predstavljaju uvredu niti bezrazložan lični napad, jer su ih autori potkrijepili objektivnim objašnjenjem. Iako su komentari sadržani u letku

bez sumnje ozbiljno kritični, oni su ipak proporcionalni sa frustracijama i revoltom prouzrokovanim ponašanjem gospodina K....“

- *Gavrilovici protiv Moldavije* (predstavka br. 25464/05), presuda od 15. decembra 2009: **osuda zbog nazivanja osobe fašistom prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Podnosilac predstavke je bio osuđen jer je jednu osobu nazvao „fašistom“, što se ocenjuje kao uvrjedljivo. Podnosilac predstavke je tvrdio da nije koristio tu riječ. Evropski sud za ljudska prava smatra da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da „čak i pod pretpostavkom da je podnosilac predstavke nazvao I.M. „fašistom“, domaći sudovi nijesu uspjeli da se bave ključnim pitanjem da li izjava koja mu se pripisuje može da predstavlja vrjednosni sud, za čiju istinitost, za razliku od izjava o činjenicama, nije potreban dokaz. Sud podsjeća da je ranije utvrdio da termini kao što su „neo-fašista“ i „nacista“ ne opravdavaju automatski osudu za klevetu po osnovi posebne stigme koju ove riječi nose sa sobom... generalno uvredljivi izrazi „idiot“ i „fašista“ mogu se smatrati prihvatljivom kritikom u određenim okolnostima... nazivanje nekoga fašistom, nacistom ili komunistom ne može samo po sebi da se identifikuje sa izjavom o činjeničnoj partijskoj pripadnosti te osobe“.

- *Bodrožić protiv Srbije* (predstavka br. 32550/05), presuda od 23. juna 2009: **osuda zbog upotrebe riječi „fašista“ i „idiot“ prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Podnosilac predstavke je istaknutog istoričara nazvao „fašistom“ i „idiotom“. Domaći sud je zaključio da je članak podnosioca predstavke kao jedini cilj imao uvredu. Evropski sud smatra da je presuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je naveo da je „u kritici upućenoj J.P. podnosilac predstavke upotrijebio oštre riječi koje se, naročito kada se izgovore u javnosti, često smatraju uvrjedljivim. Međutim, njegove izjave su iznesene kao reakcija na provokativni intervju, a u kontekstu slobodne rasprave o pitanju od opšteg interesa za demokratski razvoj regiona i zemlje u cjelini. Njihov sadržaj nije ni na koji način imao za cilj podsticanje na nasilje... Štaviše, član 10 ne štiti samo „informacije“ ili „ideje“ koje se prihvataju ili smatraju kao neuvrjedljive, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju“.

- *Długołęcki protiv Poljske* (predstavka br. 23806/03), presuda od 24. februara 2009: **osuda zbog vrijeđanja političara prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Podnosilac predstavke je kritikovao jednog političara u novinama, navodeći da je „već kao gradonačelnik dostigao svoj nivo nekompetentnosti prije nekoliko godina, ali ta greška ga nije spriječila i on je nastavio da puzi na viši nivo“. Domaći sud je smatrao da „ovo predstavlja uvredu, naročito jer je upotreba ovih riječi, posebno riječi „puzi“ nesumnjivo pogrdna...“

Evropski sud je smatrao da je ova osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je naveo da je „domaći sud usvojio usku definiciju onoga što bi se moglo smatrati prihvatljivom kritikom, isključujući iz nje sve izjave kojima se izražava „prezir i nepoštovanje“... Pritom, sud nije uzeo u obzir činjenicu da su sporne izjave iznesene u kontekstu žestoke političke debate. Štaviše, on nije primjetio da je podnosilac predstavke ostvarivao svoje pravo na saopštavanje informacija i ideja o političkim pitanjima i o drugim pitanjima od javnog interesa i da na taj način može da pribjegne određenom stepenu pretjerivanja. Izjave o kojima je riječ su bile ograničene na procjenu profesionalnog aspekta života gospodina A.W. i osudile su njegove navodne nedostatke sposobnosti kao političara. Sud

navodi da, iako se političke pogrdne izjave često prelivaju u lični aspekt života, u ovom slučaju kritički komentar podnosioca predstavke ne zalazi u privatni ili porodični život tog političara".

- *Lepojić protiv Srbije* (predstavka br. 13909/05), presuda od 6. novembra 2007: reći nekome da nešto čini "sumanuto" ne znači nužno da mu se prebacuje da je mentalno obolio i tako vrijeđa privatnost

Podnosilac predstavke je objavio letak u kojem je opisao jednog političara, predsjednika opštine, kao „skoro nenormalnog“ u kontekstu rečenice da "sumanuto troši novac...". Domaći sudovi su smatrali da se ovim sugerise na mentalnu bolest i osudili podnosioca predstavke zbog uvrede.

Evropski sud smatra da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je naveo da je „meta kritike podnosioca predstavke bio gradonačelnik kao javna ličnost, a riječ „sumanuto“ očigledno nije upotrijebljena da se opiše njegovo mentalno stanje, već da objasni način na koji je on navodno trošio novac lokalnih poreskih obveznika... Podnosilac predstavke... je jasno imao neki razlog da vjeruje da je gradonačelnik mogao biti umješan u krivične aktivnosti, kao i da njegov mandat nije zakonit. U svakom slučaju, iako je članak podnosioca predstavke sadržao oštar govor, to nije bio bezrazložan lični napad i fokusirao se na pitanja od javnog interesa a ne na privatni život gradonačelnika, što je bilo očigledno iz sadržaja članka, njegovog opšteg ton kao i konteksta.“

- *Rujak protiv Hrvatske*, predstavka br. 57942/10, presuda od 2. oktobra 2012. godine: vulgarne uvrede koje ne doprinose raspravi o pitanju od javnog interesa nijesu zaštićene u okviru prava na slobodu izražavanja

Podnosilac predstavke je vojnik koji je osuđen zbog uvrede jer je vikao, prilikom svađe sa drugim vojnicima: „J.... vam majku pokrštenu!" i „J.... vam majku ustašku!". On je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je osuda prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da nije, navodeći da govor koji je koristio podnosilac predstavke nije zaštićen Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Sud je naveo:

„Dok su tvrdnje o činjenicama i izjave o vrijednostima ili osjećajima (potencijalno obuhvaćene Konvencijom), jer, na primjer, izražavaju vjerovanja ili identitet pojedinca ili doprinose stvaranju javnog mnjenja, otvoreno je pitanje postoji li valjan razlog za zaštitu slobode vrijeđanja... Pojam „izražavanje“ u članu 10 odnosi se uglavnom na izražavanje mišljenja i primanja i prenošenja informacija i ideja, uključujući kritičke primjedbe i zapažanja... Određene vrste govora, kao što su nepristojni i bestidni govori, nemaju bitnu ulogu u izražavanju ideja. Uvrjedljive izjave mogu pasti izvan zaštite slobode izražavanja kada je jedina namjera te uvrjedljive izjave vrijeđanje. S obzirom na to da su izjave podnosioca predstavke uglavnom sadržale vulgarni i uvrjedljivi govor, Sud nije uvjeren u to da je podnosilac predstavke davanjem uvrjedljive izjave pokušavao „širiti informacije i ideje“. Štaviše, iz konteksta u kojem su izjave date, proizilazi da je jedina namjera podnosioca predstavke bila da uvrijedi druge vojnike i svoje nadređene. Sud smatra da takvo „izražavanje“ pada van zaštite člana 10 Konvencije jer predstavlja bezobzirno klevetanje, čija je jedina svrha bila vrijeđanje.“

- ***Krutil protiv Njemačke***, predstavka br. 71750/01, odluka o prihvatljivosti od 20. marta 2003. godine: osuda zbog poređenja novinara sa Gebelsom, nacističkim ministrom propagande, nije prekršila pravo na slobodu izražavanja

Podnosilac predstavke je uporedio njemačkog novinara sa Gebelsom, nacističkim ministrom propagande. On je napisao da je izvještaj drugog novinara „sranje (*Schweinerei*) i obmana (*Hinterfotzigkeit*) bez premca. Da nije bio anti-ljevičar, moglo bi se reći da čak ni (ministar propagande tokom nacističke ere) Gebels ne bi to bolje uradio.“ Osuđen je zbog uvrede, nakon čega je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je osuda prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja. Evropski sud je smatrao da nije. Sud je rekao da: „bez obzira na namjere podnosioca predstavke ili autora teksta, nema sumnje da poređenje novinara sa osobom poput Gebelsa podriva njegovu čast i prelazi granice prihvatljive kritike, čak i u okviru rasprave između dvije strane u javnom životu...“ Sud je takođe smatrao važnim to što je podnosiocu predstavke naloženo da plati relativno nisku novčanu kaznu (900 njemačkih maraka) i naknadu štete (1200 njemačkih maraka), što su iznosi koji su određeni uzimajući u obzir prihod podnosioca predstavke.

- ***Giniewski protiv Francuske***, predstavka br. 64016/00, presuda od 31. januara 2006. godine: osuda zbog uvrede na osnovu vjere nakon objavljivanja kritičke analize katoličke doktrine prekršila je pravo na slobodu izražavanja

Slučaj se ticao novina koje su objavile članak sa analizom doktrine Katoličke crkve i njenom mogućom povezanošću sa porijeklom holokausta. U tekstu se navodi da „mnogi hrišćani priznaju da su biblijski anti-judeizam i doktrina o 'ispunjenju' (*accomplissement*) Starog zavjeta u Novom doveli do antisemitizma i pripremili teren za začecje ideje i realizacije (*accomplissement*) Aušvica“. Novine su proglašene krivim zbog objavljivanja uvrjedljivih izjava protiv hrišćanske zajednice i naloženo im je da plate naknadu štete hrišćanskoj organizaciji „Opšti savez protiv rasizma i za poštovanje francuskog i hrišćanskog identiteta“.

Evropski sud je smatrao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je smatrao da je članak doprinio raspravi o raznim mogućim razlozima za istrebljenje Jevreja u Evropi i da predstavlja pitanje od javnog interesa u demokratskom društvu. Sud je takođe smatrao da članak nije sadržao napade na vjerska uvjerenja, već da je predložio kritičku analizu. Na kraju, utvrđeno je da članak nije bio „bezrazložno uvrjedljiv“ i da nije podsticao na mržnju.

- ***Alfantakis protiv Grčke***, predstavka br. 49330/07, presuda od 11. februara 2010 godine: presuda zbog vrijeđanja državnog tužioca prekršila je pravo na slobodu izražavanja

Podnosilac predstavke u ovom slučaju bio je grčki advokat koji je, tokom televizijskog intervjua, izjavio da se „smijao“ dok je čitao izvještaj državnog tužioca u vezi njegovog klijenta. On je opisao izvještaj kao „književno mišljenje kojim je izražen prezir prema njegovom klijentu“. Državni tužilac ga je tužio zbog uvrede, nakon čega je domaći sud naložio advokatu da plati naknadu štete od oko 12000 eura. Advokat je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Uzevši u obzir da su komentari advokata bili upućeni državnom tužiocu – pripadniku državne pravne službe, Evropski sud je smatrao da su stvorili rizik od podriivanja autoriteta pravosuđa i povjerenja javnosti u pravilno sprovođenje pravde. Sud je podsjetio i na to da, iako advokati imaju pravo da se izjasne o pitanjima koja se odnose na pravosuđe, od njih se očekuje da poštuju određene granice. Međutim, Sud je u ovom slučaju utvrdio da su grčki sudovi preuveličali značenje advokatovih riječi i da nijesu uzeli u obzir da je advokat komentare iznio u okviru svoje dužnosti odbrane klijenta. Grčki sudovi takođe nijesu uzeli u obzir činjenicu da su komentari emitovani uživo na televiziji i da ih stoga nije bilo moguće preformulisati. Sud je stoga zaključio da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja.

- **Andreescu protiv Rumunije**, predstavka br. 19452/02, presuda od 8. juna 2010 godine: kazna i naknada štete zbog izražavanja sumnje u povezanost državnog službenika sa komunističkom službom bezbjednosti prekršili su pravo na slobodu izražavanja

Slučaj se ticao osude zbog klevete aktiviste za ljudska prava, koji je na konferenciji za štampu iznio navode da je član Nacionalnog savjeta za proučavanje arhiva državne službe bezbjednosti (*Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității - CNSAS*) takođe bio saradnik pomenute komunističke službe bezbjednosti. Po tužbi zbog uvrede osuđen je na novčanu kaznu od 5 miliona leja, a naloženo mu je i da plati naknadu štete od 50 miliona leja (što je bilo 50 puta više od prosječne zarade u državi u to vrijeme). On je zatim podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je smatrao da je osuda na kaznu i naknadu štete prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je smatrao da je podnosilac predstavke iznio svoj govor u kontekstu rasprave na državnom nivou o pitanju pristupa građana ličnim dosijeima koje o njima vodi služba bezbjednosti *Securității*, i neefikasnosti državne agencije koja reguliše taj pristup. Njegova izjava je sadržala vrjednosne sudove i činjenice i on je naglasio da izražava sumnju, a ne izvjesnu činjenicu. Te sumnje su imale osnov u nespornim činjenicama. Sud je stoga smatrao da je bilo jasno da su primjedbe iznijete u dobroj namjeri, u pokušaju da se informiše javnost. Sud je na kraju istakao da bi izuzetno visok iznos naknade štete mogao da obeshrabri medije i ostale da komentarišu pitanja i podstiču rasprave od javnog interesa.

- **Hoffer i Annen protiv Njemačke**, predstavke br. 397/07 i 2322/07, presuda od 13. januara 2011. godine: osuda zbog uvrede u poređenju doktora sa izvršiocima holokausta nije prekršila pravo na slobodu izražavanja

Podnosilac predstavke bio je demonstrant koji je izradio i distribuirao letke protiv abortusa, u kojima je uporedio ljekare koji obavljaju abortuse sa izvršiocima holokausta. Na letku je pisalo: „Zaustavite ubijanje djece u utrobi svoje majke u prostorijama Sjevernog medicinskog centra... ranije: holokaust – danas: bejbikaust“. Direktor medicinskog centra gdje su leci dijeljeni tužio je demonstranta zbog uvrede i dobio presudu kojom je podnosiocu predstavke naloženo da plati naknadu štete od 1800 njemačkih maraka. Podnosilac predstavke se žalio Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je konstatovao da, iako je demonstrant lecima izrazio pitanje od javnog interesa i iako je dozvoljen određeni stepen pretjerivanja prilikom izražavanja mišljenja, poređenje ljekara sa izvršiocima holokausta je bio vrlo ozbiljan napad, pogotovo u njemačkom kontekstu. Sud je smatrao da je podnosilac mogao izraziti svoju kritiku na način koji bi bio manje štetan po ugled i čast ljekara.

- ***Otto-Preminger-Institut protiv Austrije***, predstavka br. 13470/87, presuda od 20. septembra 1994. godine: **zabrana filma uvrjedljivog za hrišćane nije prekršila pravo na slobodu izražavanja**

Slučaj se ticao zabrane filma u Austriji u kojem je hrišćanski Bog Otac predstavljen kao star, nemoćan i nesposoban, Isus Hrist kao „mamin sin“ niske inteligencije i Djevica Marija kao nemoralna. Oni u filmu kuju zavjeru sa Đavolom da kazne čovječanstvo zbog nemoralna. U jednoj sceni Bog ljubi Đavola, dok u drugim scenama, Bog, Djevica Marija i Hrist aplaudiraju Đavolu. Film je zabranjen jer je vrijeđao hrišćane.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da zabrana nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da:

„Osoba koja koristi svoje pravo na slobodu izražavanja preuzima 'dužnosti i odgovornosti'“. U kontekstu vjerskih mišljenja i uvjerenja, ove obaveze legitimno mogu uključiti obavezu izbjegavanja izraza koji vrijeđaju druge i time krše njihova prava i koji kao takvi ne doprinose bilo kom obliku javne rasprave koja bi mogla doprinijeti ljudskom napretku.“

Sud je konstatovao da, po pitanju morala, države imaju pravo na značajni nivo tolerancije u odnosu na odlučivanje o tome šta je prihvatljivo u njihovim društvima. Ono što može biti prihvatljivo u jednoj veoma liberalnoj zemlji, možda nije prihvatljivo u drugoj. Sud je naveo:

"Sud ne može zanemariti činjenicu da je Rimokatolička religija većinska religija Tirolaca. Zabranom filma, austrijske vlasti su postupale sa ciljem da obezbjede vjerski mir u tom regionu i da spriječe da neki ljudi smatraju da se neopravdano, na uvrjedljiv način, vrši napad na njihova vjerska uvjerenja. Državnim vlastima, koji su u boljoj poziciji od međunarodnih sudija, prioritet je da procijene potrebu za takvom mjerom u svjetlu lokalne situacije nastale u datom trenutku. U svim okolnostima ovog slučaja, Sud je konstatovao da se ne može smatrati da su austrijske vlasti prekoračile granice slobodne procjene u ovom pogledu.“

- ***Özgelebi protiv Turske***, predstavka br. 34823/05, presuda od 23. juna 2015. godine: **osudom zbog uvrede osnivača turske nacije prekršeno je pravo na slobodu izražavanja**

Slučaj se ticao turskog mornaričkog komandanta koji je upotrijebio sleng riječ za "glavu" u vezi sa fotografijama i statuom Atatürka, osnivača moderne Turske. On je optužen da je, pokazujući na sliku

Ataturka na zidu, rekao podoficiru: "Kad si već kog toga, mogao si da odabereš neku bolju sliku ove njuške". Sud ga je osudio na godinu dana zatvora, držeći da je imao namjeru da vrijeđa sjećanje na Ataturka. Nakon raznih žalbi i sudskih postupaka koji su trajali skoro šesnaest godina, ova presuda je konačno poništena i mornarički komandant je osuđen na uslovnu kaznu u trajanju od tri godine.

Evropski sud za ljudska prava je našao da je presuda prekršila pravo komandanta na slobodu izražavanja. Turski sudovi nijesu naveli na koji način je upotreba sleng riječi uvrijedila sjećanje na Ataturka, i nijesu uzeli u obzir da su riječi bile izgovorene u zatvorenom prostoru i pred malim krugom ljudi. Nije bilo nikakvih indikacija da je imao namjeru ili pokazao spremnost da ih javno iznese. Konačno, Sud je konstatovao da je sudski postupak trajao skoro šesnaest godina, i iako je njegova kazna zatvora bila preinačena u novčanu kaznu, sve ovo je podnosiocu predstavke "visilo nad glavom" i imalo ozbiljan negativan uticaj na njegovo pravo na slobodu izražavanja. Osuda stoga nije bila "neophodna u demokratskom društvu".

- **Mengi protiv Turske**, predstavke br. 13471/05 i 38787/07, presuda od 27. novembra 2012. godine: oštar jezik je dozvoljen ako jedini cilj saopštenja nije bila uvreda, već razmatranje pitanja od legitimnog javnog interesa

Podnositeljka predstavke, novinarka, objavila je niz članaka u dnevnim novinama u kojima je kritikovala odredbe novog nacrtu krivičnog zakonika, kojima je predloženo snižavanje kazne za pojedina krivična djela počinjena nad ženama i djecom. U tekstovima su kritikovani članovi komisije za izradu nacrtu zakonika, od kojih su dvojica podnijeli tužbu i dobili obeštećenje za klevetu. U prvom članku, podnositeljka predstavke je navela da jedan od članova komisije "ima diskriminatorni stav po pitanju krivičnih odredaba koje se tiču žena i djece", uz komentar da "umjesto starijih pravnih stručnjaka, sada bi trebalo da imamo mlade pravnike koji rade u pravosudnim komisijama. Oni koji su u toku sa svjetskim dešavanjima i koji su svjesni da su diskriminatorski stavovi zastarjeli." Drugi članak se ticao stava profesora prema silovanju, koji je naveo da pojedine žrtve silovanja treba da se udaju za svoje silovatelje. U odgovoru, autorka je navela: "Vjerujem da bi neke ljude trebalo hitno smjestiti na kliniku i zaključati. Kada stepen njihove bolesti dostigne nivo koji nanosi ozbiljnu štetu društvu, to je neizbježno. Ovaj nezdravi mentalitet će povrijediti na hiljade žena i djece (svaki dan novine pišu o perverznicima, od osam do dvadeset njih, koji siluju mlade djevojke i žene u svakom uglu Turske) i podstaći neznanice, nezaposlene i bolesne ljude da počinju zločine."

Evropski sud je utvrdio da je izricanjem presuda za naknadu štete zbog klevete u navedenim slučajevima prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao da su se sporni tekstovi ticali komentara podnositeljke predstavke o određenim navodno spornim odredbama nacrtu krivičnog zakonika. Podnositeljka predstavke je iznijela stav da ove odredbe diskriminišu žene i, da će, ako budu usvojene, imati štetne posljedice po njih i po djecu. Navela je da je način razmišljanja pojedinih članova komisije diskriminatorski. Sud je konstatovao da je ovo pitanje bilo od javnog interesa, i da su, kao članovi komisije za nacrt novog krivičnog zakonika, tužioci u navedenom slučaju bili javne ličnosti, koje su se izložile većem stepenu kritike i ispitivanja u odnosu na obične pojedince.

Iako je podnositeljka predstavke koristila oštar jezik koji se mogao shvatiti kao uvredljiv, njeni članci su predstavili vrednosne sudove i bili dio žestoke društvene rasprave o kontraverznoj temi. Sud je

konstatovao da je podnositeljka predstavke koristila neformalni stil izražavanja, koji nije bio uzet u obzir od strane domaćih sudova. Sud je podsjetio da, iako uvredljiv jezik ne mora potpadati pod pravo na slobodu izražavanja ako je vrijeđanje jedina namjera izjave, korišćenje vulgarnih izraza samo po sebi ne predstavlja odlučujući faktor u procjeni uvredljivog izražavanja, jer može da služi i samo kao stilsko izražajno sredstvo. Iz ovih razloga, Evropski sud je zaključio da osuda za klevetu nije bila "neophodna" u demokratskom društvu.

- ***Eon protiv Francuske***, predstavka br. 26118/10, presuda od 14. marta 2013. godine: **osuda za vrijeđanje predsjednika Francuske prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Podnosilac predstavke je socijalista koji je nosio transparent sa natpisom "Casse toi pov'con" ("Gubi se, jadni idiote") tokom predsjedničke posjete svom regionu. Ovu istu frazu izgovorio je i sam predsjednik nekoliko mjeseci prije toga, kada je jedan farmer odbio da se rukuje s njim. Podnosilac predstavke je odmah uhapšen, krivično gonjen i osuđen za uvredu predsjednika. Podnosilac predstavke se žalio da je njegova osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Evropski sud se složio, navodeći da iako se fraza može smatrati uvredljivom za predsjednika, jasno je da je to bila satirična opaska. Sam predsjednik je uputio te iste riječi farmeru samo nekoliko mjeseci prije toga. Kriminalizovanje takve opaske bi imalo obeshrabrujući efekat na satiru, kao i na slobodnu debatu o pitanjima od opšteg interesa. Utvrđeno je da osuda nije bila "neophodna u demokratskom društvu".

Pripremio: Peter Noorlander, direktor Media Legal Defence Initiative, u saradnji sa HRA

British Embassy
Podgorica

Bilteni se objavljuju u okviru projekta "Monitoring novinarskih samoregulatornih tijela u Crnoj Gori" koji finansira Britanska ambasada u Podgorici.
